Issue : XXIII, Vol. V
HI-TECH RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 6.20
ISSN 2231- 6671
Aug. 2021 To Jan. 2022

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Effects of Weight Training on Power Performance **Dr. Seema Sabnis**	1
2	A Study on Sports Fitness and Injury **Nishikant M. Sadaphule**	8
3	Insecticides: Effects On Insect And Human **Dr. D. P. Katore**	14
4	हिंदी कविता में नारीवाद : एक अनुशीलन **डॉ. मीना भाऊसाहेब घुमे**	18
5	लातूर जिल्हयातील सहकारी चळवळीच्या प्रगतीचा अभ्यास **हिंगले राजकन्या फुलचंद हिंगले**	24
6	मानव विकास निर्देशांक आणि भारत **शौकतअली लियाकतअली शेख**	30
7	दैनंदिन अध्यापन कार्यनीतीद्वारे जीवन कौशल्यांची रूजवणूक **अनिता तुकाराम दाणे**	40
8	दलित मराठी वाङमयीन नियतकालीकांचे साहित्य प्रकारात योगदान **सुनिल विश्वनाथ कुवडे**	47
9	आनंद यादव आणि रा. रं. बोराडे यांच्या ग्रामीण कथेतील वेगळेपण **डॉ. रविन्द्रनाथ महादेवराव केवट**	52
10	भारतीय स्त्रीवाद संकल्पना, स्वरूप व मराठी साहित्य **डॉ. एस. एम. नाईकवाडे**	57

Issue - XXIII, Vol. V
HI-TECH RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 6.20
ISSN 2231-6671
Aug. 2021 To Jan. 2022

6

मानव विकास निर्देशांक आणि भारत

शौकतअली लियाकतअली शेख
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
शिवनेरी महाविद्यालय,
शिरुर आनंतपाळ, जि. लातूर

Research Paper - Public Administration

प्रस्तावना :

देशातील सर्वसामान्य माणसांना आपल्या प्रसंतीचे जीवनमान जगण्यासाठी आवश्यक असलेलया विकल्पांची व्याप्ती वाढविण्यासाठीची प्रक्रिया म्हणजेच मानव विकास असुन यात दीर्घ व आरोग्यपूर्ण जीवन जगणे, ज्ञान प्राप्त करणे आणि चांगल्या प्रतिचे राहणीमान उपभोगणे यासारख्या अत्यावश्यक दार्वीचा समावेश होतो. स्त्री/पुरुष समानता आर्थीक समानता सामाजिकंम व सांस्कृतिक अधिकार, इत्यादी मान विकासाचे महत्वाचे पैलू आहेत. निरोगी व शिक्षित लोकांमुळे उत्पादक्ता वाढुन परिणामत: उतपादनातील वृध्दीस हातमार लागतो. विकासावर खर्च करणे व संसाधने निर्माण करणे यासाठी उच्च वृध्दीदराची आवश्यकता आहे. तथपी या वाढीचा लाम समाजातील सर्व घटकांना समानतेने विशेषता दुर्बल व पिडीत घटकांना मिळणे गरजेचे आहे.

सन १९९० मध्ये संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम, (U.N.D.P.) यांनी पहिला मानव विकास अहवाल प्रकाशित केला आणि त्यावर प्रत्येकावर्षी तो प्रकाशित केला जात आहे. भारतासह इतर अनेक देशांनी त्यांचे राष्ट्रीय मानव विकास अहवाल प्रसिध्द केले आहेत. राष्ट्रीय स्तरावर मानव विकासातील तफावती व त्यांचे समाजातील पिडीत घटकावर होणारे परिणाम दर्शविण्यामध्ये राष्ट्रिय मानव विकास अहवालाचे मोठे योगदान आहे. हे अहवाल दारिद्रय निर्मुलनासंबंधी राष्ट्रीय विकास आराखडा आणि विशेष कृती योजनांची आखणी करण्यासाठीची ही परिणाम • कारक साधने आहेत. यातून सरकारने सर्वसमावेशक विकासाकडे वाटचाल करणे आतंराष्ट्रीय स्पर्धात्मकता व देशांतर्गत विषमता या दृष्टीकोनातून आवश्यक ठरते.

संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रमाद्वारे प्रकाशित मानव विकास अहवाल २००५ नुसार भरताचा २००५ मधील मानव विकास निर्देशांक ०.४८२ होता तर २०१० मध्ये यात ०.५१९ पर्यंत वाढ झाल्याची

वरील सारणीवरुन मानव विकाराच्या बाबतीत भारताचा जगाच्या तुलनेत खुपच कमी विकास झालेला आहे जगामधील १६९ देशामध्ये भारत मानव विकासाच्या बाबतीत ०.५१९)११९ च्या स्थनावर आहे. जगामध्ये नॉर्वे, ऑसट्रेलिया, पोलंड,मलेशिया उच्च स्तनावर आहेत तर पाकिस्थान, केनिया,बांगलादेश कनिश्ठ स्थनावर असल्याचे दिसून येतात. भरत अजुनही चीन थायलंड फिकीपान्स,मिरज,इडोनेशिया आणि दक्षिण आफ्रीका यासारख्या देशासोबत मध्यम मानव विकास नैणीमध्ये आहे.

भारताचे दरडोई उत्पन्न पाकिस्थन, कोनिया व बांग्लादेश देशपेक्षा अधिक असले तरी जगातील स्पर्धात्मकतेत भारतातील शाश्वत विकास साध्य करावयाचा असेल तर देशांतर्गत सर्वच क्षेत्रात वेगवान श्रमताविष्ठित विकास साध्य करणे आवश्यक आहे तरच आपण आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत आपली पत निर्माण करु शकतो.

देशातील व्यक्तीचे आरोगय सुदृढ व दिर्घायुषी जीवन असेल तर पूती व्यक्ती उत्पादक्तेत वाढ होवुन देशचे राष्ट्रीय उत्पन्नन वाढु शकते व विकासास प्रोत्साहन मिळते जगामध्ये ऑस्ट्रोलिया या देशातील आयुर्मान ८१.९ सर्वाधिक आहे तर आर्यमानाच्या बाबतीत ऑस्ट्रोलिया नंतर नॉर्व जगता ८१ दुसऱ्या क्रमांकावर आहे. भरताचे आयुर्मान ६४.४ इतके आहे भारताचे आयुर्मान पुढीलपेक्षा वाढले असले तरी जगातठील नॉर्वे ऑस्ट्रोलिया, पोलंड, मलेशीया या देशांच्या तुलनेत कमी आहे आणी जागतीक सरासरि आयुर्मानापेक्षा भारतातील व्यक्तीचे अपेक्षित आयुर्मान कमी आहे. की निश्चीतच चिंताजनक बाब आहे. याच बरोबर शालेय शिक्षण घेणाऱ्यांची सरासरीच्या दृष्टीकोनातून सुध्दा भारताचे शालेय शिक्षण घेणाऱ्यांचे प्रमाण केवळ श्रीलंका, चीन,मिस्त्र आणि वियतनाम सारख्या देशाच्या तुलनेत खुपच कमी आहे. परतु जागतीक सरासरीपेक्षाही कमी आहे-

स्त्री पुरुष समानतेच्या दृष्टीकोणतून भारताचा २००८ मध्ये ०.७४८ च्या निदेशांक मुल्यावरोवर एकुण १६८ देशामध्ये १२२ वा क्र. होता. स्त्री-पुरुष समानता निदेशांक पुनरुत्पादन आरोग्य सशक्तिकरण आणि श्रमशक्ती भागीदारीच्या क्षेत्रामध्ये स्त्री-पुरुष असमानतेमुळे या क्षेत्रामध्ये ० पूर्ण समानता ते १ समग्र समानता च्या रेजमध्ये मुल्यांची घट दिसते. ०.७४८ हा भारताचा स्त्री-पुरुष समानता निर्देशांक मुल्य चीन ०.४०५ आणि श्रीलंका ०.५९९ यासारख्या देशाच्या तुलनेत भारतात स्त्री-पुरुष जासत प्रमाणात दिसते.

गरीब आणि समावेशी विकास :-

जगातील तुलनेत भारतीय गरिबीचा निर्देशांक निश्चित दारिद्रय रेषेपेक्षा कमी उत्पन्न असणाऱ्या संख्याचे प्रमाण आणि राष्ट्रीय दारीद्रयाचे प्रमाण बहुआय

दिसून येते.

मानव विकास निर्देशांक :-

मानव विकास निर्देशांक हा (१) जन्मवेळच्या अपेक्षेत आर्युमानानुसार दीर्घ व आरोग्यपूर्ण जीवन (२) प्रौढ साक्षरता दर व एकात्रित पटसंख्यांच्या प्रमाणनुसार प्राथमिक माध्यमीक व उच्च शिक्षण ज्ञान आणि (३) देशांतर्गत दरडोई खुली उत्पन्न क्रयशक्ती समतुल्य चलनात अमेरिकन डॉलरप्रमाणे आर्थीक साध्य यातील धनदयावर आधारीत आहे.

भारताचे मानव विकास संबंधीजगामध्ये स्थान :-

जगामध्ये मानव विकासाच्या बाबतीत नावे ०.९३८ (१) प्रथम क्रमांकावर आहे तर ऑस्ट्रेलिया ०.९३७ (२) दुसऱ्या स्थानावर आहे भारत मात्र ०.५१९-११९ च्या स्थानावर असलयाचे दिसून येते यावरुन जगातील मानव विकासाच्या क्रमवारीत भारत खुपच मागे असलयाचे दिसून येते.

तक्ता क्र. १.१

देश	एच.डी.आय २०१०	प्रतिव्यक्ती निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न (पी.पी.पी. २००८ अमे डॉलर२०१०)	जन्मवेळचे अपेक्षित आर्युमान	स्कुली शिक्षा के औरात	स्कुली शिक्षा के संभावीत वर्ष २०१०
नॉर्वे	०.९३८(१)	५८८१०	८१.०	१२.६	१७.३
ऑस्ट्रोलिया	०.९३७(२)	३८६९२	८१.९	१२.०	२०.५
पोलंड	०.७९५(४१)	१७८०३	७६	१०.०	१५.२
मलेशिया	०.७४४(५७)	१३९२७	७४.७	९.५	१२.५
रुस	०.७१९(६५)	१५२५८	६७.२	८.८	१४.१
ब्राझील	०.६९९(७३)	१०६०७	७२.९	७२	१३.८
तुर्की	०.६७९(८३)	१३३५९	७२.२	६.२	११.८
चीन	०.६६३(८९)	७२५८	७३.५	७.५	११.४
श्रीलंका	०.६५८(९१)	४४८९	७४.४	८.२	१२.०
थायलंड	०.६५४(९२)	८००१	६९.३	६.६	१३.५
फिलीपिन्स	०.६३८(९७)	४००२	७२.३	८.७	११.५
मिश्र	०.६२०(१०१)	५८८९	७०.५	६.५	११.०
इंडोनेशिया	०.६००(१०८)	३९५७	७१.५	५.७	१२.७
दक्षिण आफ्रीका	०.५९७(११०)	९८१२	५२.०	८.२	१३.४
वियतनाम	०.५७२(११३)	२९९५	७४.९	५.५	१०.४
भारत	०.५१९(११९)	३३३७	६४.४	४.४	१०.३
पाकिस्तान	०.४९०(१२५)	२६७८	६७.२	४.९	६.८